

حقوق کودک در قرآن

ساجده سادات موسوی*

مقدمه

کودکی، یکی از مراحل رشد انسانی است. اهمیت این مرحله تا آنجاست که آموزه‌های قرآنی، به آن توجه و اهتمام خاصی دارد؛ زیرا آینده هر شخصی به دوران کودکی او وابسته است. دانشمندان علوم اجتماعی نیز به این موضوع توجه خاصی داشته‌اند؛ زیرا تکامل مادی و معنوی جوامع انسانی، در گرو توجه کامل به کودکان است. از این رو حقوق کودکان در اجتماع به هیچ امری محدود نخواهد بود.^۱ قوانین اسلام، زندگی آدمی را از قبل تولد تا لحظه مرگ در بر می‌گیرد. حقوق کودک، چه حقوق واجب و چه وظایف اخلاقی، به عنوان یکی از این قوانین از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا نهال وجود کودکان همواره در معرض آفت‌ها و آسیب‌های گوناگون است. در این مقاله مهم‌ترین حقوق کودک از منظر قرآن و روایات بررسی شده و آسیب‌های عاطفی، روانی و اجتماعی که به واسطه رعایت نکردن حقوق مسلم کودک بر کودکان و جامعه تحمیل می‌شود، بیان می‌شود.

حقوق کودک قبل از تولد

۱. انتخاب مادر شایسته

بر خلاف آنچه رسانه‌های مسموم می‌کوشند تا ازدواج و انتخاب همسر را امری

* کارشناس ارشد علوم قرآن و حدیث.

۱. احمد بهشتی؛ «اسلام و حقوق کودک: همه چیز در خدمت مصالح عالی کودک»؛ مجله درس‌هایی از مکتب اسلام؛ سال چهاردهم، شماره دوم، ص ۶۶ و ۶۷.

شخصی جلوه دهند، اسلام آن را امری فرا شخصی می‌داند؛ زیرا یکی از حقوق کودک قبل از تولد این است که هر یک از والدینش، در گزینش همسر انتخابی شایسته کرده باشند؛^۱ مسأله‌ای که متأسفانه اغلب زوجین به آن بی‌توجه هستند.

الف) ایمان و تدین

قرآن مسلمانان را از ازدواج با مشرکان منع کرده است تا زمانی که ایمان بیاورند: «وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَةَ حَتَّىٰ تُؤْمِنُ»^۲ و زن‌های مشرک را به همسری نگیرید تا ایمان بیاورند».

ب) اصالت خانوادگی

قرآن در آیه «وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرِجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَجِدًا»^۳ سرزمین پاک، گیاهش به اذن پروردگارش (فراوان و پربرار) بیرون می‌آید و آن (سرزمینی) که پلید است (گیاهش) جز اندک و بی‌خیر بیرون نمی‌آید»، محیط خانواده را به سرزمین پاک و سرزمین ناپاک تشبیه کرده است که بر گیاهان خود تأثیرات مستقیم دارند.

ج) عقل و هوش

آینده کودکان و روش آن‌ها در زندگی، به عقل و هوشی که از والدین به ارث می‌برند، بستگی دارد؛ چنانکه امام علی علیه السلام فرموده است: «إِيَّاكُمْ وَتَرْوِجِ الْحَمَقَاءِ فَإِنَّ صُحْبَتَهَا بَلَاءٌ وَوُلْدَهَا ضِيَاعٌ»^۴ از ازدواج با شخصی که از لحاظ ذهنی دچار اختلال است، پرهیزید؛ زیرا در صورت ازدواج، زندگی با بلاست و فرزندانش نیز تباه می‌شوند».

د) سلامت جسمی و روانی

برخوردار نبودن هر یک از والدین از سلامت جسمی و روانی، آرامش خانواده را به

۱. ر.ک: محمدباقر مجلسی؛ بحارالانوار؛ ج ۷۵، ص ۲۳۶.

۲. بقره: ۲۲۱.

۳. اعراف: ۵۸.

۴. محمد بن یعقوب کلینی؛ الکافی؛ ج ۵، ص ۳۵۴؛ محمد بن حسن حر عاملی؛ وسائل‌الشیعه؛ ج ۱۴

ص ۵۷.

مرور از بین می‌برد و مانع تربیت صحیح فرزند می‌شود. کودک متولد شده در چنین محیط نامطلوبی، ناخواسته درگیر مشکلات والدین می‌شود. جدایی والدین، آسیب‌های جدی بر کودک وارد می‌کند که ظلم بزرگی به اوست.^۱ اگر جوانان با دقت بیشتر و معیارهای صحیح شریک زندگی خویش را انتخاب کنند، با چنین مشکلاتی نیز دست و پنجه نرم نکرده و به کودکان خود نیز آسیب نمی‌رسانند.

۲. حق حیات جنین

جنین بعد از استقرار در رحم، مانند دیگر انسان‌ها از حق حیات برخوردار است و نباید مورد ظلم قرار بگیرد. شیوع افکاری در فضای جامعه جهانی مانند حقوق مادر، حق تسلط بر بدن و فروش جنین و ... یا مواردی مانند فقر مالی، فرهنگی و مشکلات اجتماعی، بهانه‌ای موجه برای سقط جنین شده و به والدین اجازه داده می‌شود تا برای نگهداری یا سقط جنین تصمیم بگیرند. در حالی که قرآن از کشتن فرزندان به شدت نهی کرده است: «وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ»^۲ و فرزندان خود را از ترس فقر و تنگدستی نکشید، ماییم که آن‌ها و شما را روزی می‌دهیم».

سقط جنین از نظر حقوق اسلام، جرم است و عامل به آن، مجرم تلقی می‌شود و برای خاطیان (مادر، پزشک متخصص و ...) دیه و حبس مقرر شده است^۳ تا از این طریق، حق سقط جنین از پدر و مادر به بهانه‌های واهی گرفته شود و هیچ امری جز در خطر بودن سلامت مادر، حق زندگی را از کودک سلب نکند. رئیس وقت سازمان پزشکی قانونی در اردیبهشت سال ۹۸، آمار سقط جنین در سال ۶۹ را ۹ هزار و ۳۰۴ مورد و در سال ۹۷، ۹ هزار و ۱۴۳ مورد و به طور کلی سالانه ۴۵۰ هزار سقط در کشور را اعلام کرده است.^۴ در دوران جاهلیت، کودکان دختر را بعد از به دنیا آمدن

۱. محمدرضا حاج شریفی؛ حقوق فرزند بر والدین از نگاه اسلام؛ ص ۳۱.

۲. اسراء: ۳۱.

۳. جمال بیگی؛ بزه‌دیدگی اطفال در حقوق ایران؛ ص ۶۹ - ۸۲.

۴. همشهری آنلاین؛ «سالی ۴۵۰ هزار سقط جنین در کشور؛ ۱۲۵ هزار غیرقانونی»؛ ۱۳۹۸/۱۱/۱۷.

زننده به گور می‌کردند و متأسفانه اکنون والدین گاه به بهانه‌های واهی، حق حیات را از جنین خود قبل از تولد می‌گیرند!

۳. نفقه و ارث جنین

از دیدگاه اسلام جنین بعد از انعقاد نطفه، به عنوان یک انسان شخصیت حقوقی دارد و مانند سایر اعضای خانواده، به او نفقه و ارث تعلق می‌گیرد، صاحب اموال خود می‌باشد و اداره مالی او به عهده ولی او خواهد بود.^۱ با عمل به توصیه‌ها و رهنمودهای اسلامی، حق و حقوق مادی و معنوی کودک و والدین در زندگی از بین نخواهد رفت؛ یعنی حق حیات جنین قبل از تولد، بی‌صدا و بی‌گناه و به بهانه‌های واهی از او سلب نمی‌شود یا اموال و دارایی‌اش خرج نمی‌شود تا بعد از تولد، در فقر به زندگی ادامه ندهند.

حقوق کودک بعد از ولادت

خانواده، محبوب‌ترین بنیاد و بنیان اجتماعی از دیدگاه اسلام است و زن و شوهر، کانون پر مهر خانواده را تشکیل داده‌اند که کودک، محصول این پیوند است.^۲ کودک پس از تولد نیز دارای حقوقی است که عبارتند از: انتخاب نام نیک، حق تغذیه با شیر مادر، حق بازی، حق تعلیم و تربیت و حق مهرورزی و تکریم.

۱. انتخاب نام نیک

اولین حق کودک بعد از تولد، انتخاب نامی شایسته توسط والدین است؛ زیرا اسم معرف هویت اوست. انتخاب نام نامناسب، اثر مخربی بر فرزند دارد که گاه تا پایان عمر با او همراه خواهد بود. متأسفانه امروزه به جای گذاشتن نام نیک بر فرزند، رقابتی سخت میان خانواده‌ها ایجاد شده تا اسامی به روز و خاص بر فرزندشان بگذارند، بی‌آنکه به اثر ناپسند آن نام بر فرزند خود بیاندیشند. در روایتی آمده است که شخصی از پیامبر ﷺ درباره حق فرزندش بر خود سؤال کرد. پیامبر ﷺ به او

۱. ر.ک: بقره: ۲۳۳؛ نساء: ۱۳-۷؛ مجید وزیری؛ حقوق متقابل کودک و ولی در اسلام؛ ص ۱۰۷.

۲. مجید وزیری؛ حقوق متقابل کودک و ولی در اسلام؛ ص ۶۹.

فرمود: «تُحْسِنُ اسْمَهُ وَادَّبَهُ وَصَعَهُ مَوْضِعاً حَسَنًا»^۱ نام و تربیتش را نیکو کن و برای او شغلی در نظر بگیر». امام علی علیه السلام نیز به نامگذاری کودکان قبل از تولد توصیه و سفارش کرده است: «[حتی در صورت اطلاع نداشتن از جنسیت] برای کودک، نامی انتخاب کنید؛ زیرا بچه‌ای که سقط شده است، در روز رستاخیز شما را ملاقات می‌کند و به پدر خود می‌گوید چرا برای من اسمی انتخاب نکردی؟»^۲ نام، در دنیا و آخرت همراه انسان خواهد بود. پس باید اسم انتخابی، زیبا و منطبق با شرایط دینی و فرهنگی جامعه باشد تا تأثیرات نیکویی بر کودک بگذارد.

۲. حق تغذیه با شیر مادر

بهره‌مندی از شیر مادر، یکی دیگر از حقوق کودک است: «وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ»^۳ و مادران باید فرزندان خود را دو سال تمام شیر دهند». سال‌ها این باور وجود داشت که شیر مادر نیاز کودک را برطرف نمی‌کند، اما امروزه دانشمندان ثابت کرده‌اند ترکیبات شیر مادر به گونه‌ای است که در ساعات مختلف روز و با توجه به نیاز و رشد کودک، متناسب با نیاز او تغییر می‌کند. رسول‌خدا صلی الله علیه و آله فرموده است: «لَيْسَ لِلصَّبِيِّ خَيْرٌ مِنْ لَبَنِ أُمِّهِ»^۴ برای شیرخوار چیزی بهتر از شیر مادرش نیست». اهمیت شیر مادر در دوران شیرخوارگی، به سبب محکم شدن ساختار بدنی کودک و شکل‌گیری ساختار روحی اوست.^۵ محروم کردن کودکان از شیر مادر نه تنها به جسم او آسیب می‌رساند؛ بلکه به روحیه او نیز ضربه می‌زند. مکیدن شیر در آغوش مادر، نیازهای عاطفی کودک را که از هر نیازی مهم‌تر است، تأمین می‌کند.

۳. حق بازی

از دیگر حقوق کودک، فراهم کردن شرایط بازی متناسب با سن اوست^۶ که به رشد

۱. محمد بن یعقوب کلینی؛ *الکافی*؛ ج ۶، ص ۴۸.

۲. همان، ص ۱۸.

۳. بقره: ۲۳۳ و نیز ر.ک: حج: ۲؛ قصص: ۷؛ لقمان: ۱۴؛ احقاف: ۱۵.

۴. محمد بن حسن حر عاملی؛ *وسائل الشیعه*؛ ج ۲۱، ص ۴۶۸.

۵. مجید وزیری؛ *حقوق متقابل کودک و ولی در اسلام*؛ ص ۱۵۰ و ۱۵۱.

۶. یوسف: ۱۱ و ۱۲.

جسمی، روحی، فکری و عاطفی اش کمک بسیاری می‌کند. کودکانی که به درستی و به اندازه کافی بازی نکرده‌اند، از رشد ذهنی مناسب بی‌بهره‌اند. امام صادق علیه السلام فرموده است: «دَعِ ابْنَكَ يَلْعَبُ سَمِعَ سِنِينَ: ^۱ فرزندت را رها کن تا هفت سال بازی کند». همراهی و مشارکت والدین در بازی با کودک، مسأله دیگری است که در روایات به آن توجه شده است؛ ^۲ چنانکه امام علی علیه السلام فرموده است: «مَنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ صَبَا: ^۳ هر کسی بچه‌ای دارد، باید با او بچگی کند». کودکانه سخن گفتن و رفتار کردن، راهکاری کاربردی برای برقراری ارتباط با کودک است. یادگیری به همراه بازی و نشاط، شیرین‌ترین و مؤثرترین روش تربیتی است. حضرت زهراء علیها السلام با امام حسن علیه السلام بازی می‌کرد و می‌گفت: «ای حسن! مانند پدرت باش. حق را صریح بیان کن و خدای منان را عبادت نما و با انسان کینه‌توز دوستی مکن».^۴

یکی از نزدیکان امام خمینی علیه السلام می‌گوید: «دنبال علی (نوه امام) می‌گشتم. هر چه گشتم، او را پیدا نکردم تا اینکه احساس کردم به اتاق حضرت امام رفته است. دیدم آقا در یک طرف اتاق ایستاده و توپ را به طرف علی قل می‌دهد و با او بازی می‌کند».^۵

ترکیب بازی و آموزش، روشی است که امروزه روان‌شناسان بر آن تأکید دارند، در حالی که برخی کودکان این عصر به دلایل مختلف، از بازی‌های پر هیجان و همراهی والدین در بازی محروم هستند. خانه‌های آپارتمانی کوچک، جایی برای تخلیه هیجان‌ها ندارد و اغلب والدین متأسفانه با توجه به سبک زندگی امروزی، فرصت بازی و تمرکز بر علائق کودک را ندارند. از این رو کودکان باید به تنهایی عادت کنند.

۴. حق تعلیم و تربیت

یکی از حقوق اصلی آدمی، حق تعلیم و تربیت است؛ اما روش تربیتی قرآن در مورد

۱. محمد بن یعقوب کلینی؛ *الکافی*؛ ج ۶، ص ۴۶.

۲. فریبا لباف؛ *حقوق فرزندان از نظر قرآن و سنت*؛ ص ۸۳-۸۶.

۳. محمد بن حسن حر عاملی؛ *وسائل الشیعه*؛ ج ۲۱، ص ۴۸۶.

۴. ابن شهر آشوب؛ *مناقب آل ائمه*؛ ج ۳، ص ۳۸۹.

۵. مهدی نیک‌خو؛ *گلبرگ زندگی*؛ ص ۵۰.

کودک، بر پایه آگاهی بخشی و مهربانی استوار است؛ بدین معنا که تعامل و ارتباط با کودک باید از همان ابتدا با محبت همراه باشد: «وَ إِذْ قَالَ لِقْمَانُ لِابْنِهِ وَ هُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشُّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ»^۱ هنگامی را که لقمان به پسرش در حالی که او را پند می داد، گفت: ای پسر عزیزم، برای خدا شریک و همتا قرار مده؛ زیرا شرک، ظلمی بس بزرگ است». در آیه «وَ وَصَّىٰ بِهَا إِبْرَاهِيمَ بَنِيهِ وَ يُعْقِبُ يَا بُنَيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ لَكُمْ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ»^۲ حضرت ابراهیم علیه السلام و حضرت یعقوب علیه السلام پسران شان را به آیین خود، یعنی پیروی از دین حق و اسلام توصیه کردند. این دو آیه، نمونه ای از روش انبیا و اولیای الهی در بیان مفاهیم اعتقادی است که با لحنی مهربانانه فرزندان را با عبارت (یا بُنَيَّ) مورد خطاب قرار داده اند. این کار سبب انتقال محبت پدر به فرزندان می شود. بار احساسی مثبت کلمات، میزان تأثیرگذاری کلام را بالا خواهد برد؛ چنانکه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرموده است: «أَكْرَمُوا أَوْلَادَكُمْ وَ أَحْسِنُوا أَدَبَهُمْ يُعَفِّرْ لَكُمْ»^۳ به فرزندان خود احترام بگذارید و آنان را خوب تربیت کنید تا آمرزیده شوید». بنا بر این حدیث شریف، شرط به ثمر رسیدن تلاش خانواده در تربیت صحیح اسلامی، احترام در محیط خانواده و فراهم کردن محیطی آرام، امن و معنوی است.

ائمه اطهار علیهم السلام و ظایف والدین و چگونگی تربیت اسلامی را به تفکیک سن، در یک سیستم تربیتی منسجم ترسیم نموده اند. برای مثال امام علی علیه السلام فرموده است: «فرزند در هفت سال نخست زندگی آزاد گذارده، و در هفت سال دوم به او ادب آموخته، و در هفت سال سوم به خدمت گرفته می شود»^۴.^۵ این سبک رفتاری در زندگی علمایی مانند علامه طباطبایی رحمته الله علیه و امام خمینی رحمته الله علیه و... قابل مشاهده است. عمادالدین طباطبایی، نوه امام خمینی رحمته الله علیه می گوید: «وقتی به محضر امام وارد می شدم، سلام می کردم؛ اما ایشان سعی داشتند که زودتر به من سلام کنند و خیلی دلنشین با ما برخورد

۱. لقمان: ۱۳.

۲. بقره: ۱۳۲.

۳. فضل بن حسن طبرسی؛ مکارم الأخلاق؛ ص ۲۲۲.

۴. ر.ک: مجید وزیری؛ «نگاهی به وظایف تربیتی پدر در برابر کودک، فصلنامه علمی پژوهشی دانشکده ادبیات علوم انسانی دانشگاه تهران؛ سال ۵۲، شماره چهارم، زمستان ۱۳۸۱، ص ۵۸۴-۵۶۵.

۵. فضل بن حسن طبرسی؛ مکارم الأخلاق؛ ص ۲۲۳.

می کردند.^۱ اگر تربیت گفتاری و عملی همراه با محبت به کودک عرضه شود، هیچ گاه از ذهن او محو نخواهد شد.

۵. حق مهرورزی و تکریم کودک

کودک همان طور که به غذای جسم نیاز دارد، محتاج غذای روح، یعنی محبت است.^۲ والدین باید این نیاز طبیعی را بر اساس تغییر سن و شرایط کودک به خوبی پاسخ دهند. در سیره ائمه اطهار علیهم السلام روش های مختلفی مانند بوسیدن برای مهرورزی وجود دارد. امام صادق علیه السلام فرموده است: «أَكْثَرُوا مِنْ قُبْلَةِ أَوْلَادِكُمْ فَإِنَّ لَكُمْ بِكُلِّ قُبْلَةٍ دَرَجَةٌ فِي الْجَنَّةِ»^۳ فرزندان خود را زیاد ببوسید؛ زیرا برای شما در هر بوسیدن، درجه ای در بهشت است.^۴ نامیدن کودک با الفاظی زیبا و محبت آمیز مانند عزیزم و سلام کردن به او، از دیگر روش های مهرورزی در سیره معصومین علیهم السلام است. بنا بر روایات، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله هر گاه از کنار کودکان عبور می کرد، با نهایت تواضع به آنها سلام می کرد.^۵

عمل کردن به وعده هایی که به کودک داده می شود نیز از دیگر موارد تکریم و تربیت کودک است که افزون بر محبتی که به او منتقل می کند، صداقت را نیز به او می آموزد. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «أَحِبُّوا الصِّبْيَانَ وَارْحَمُوهُمْ وَإِذَا وَعَدْتُمُوهُمْ شَيْئًا فَفُوا لَهُمْ»^۶ فرزندانان را دوست بدارید و به آنان محبت کنید و هر وقت به آنان وعده دادید، به آن عمل کنید. مشورت خواستن از کودک نیز یکی دیگر از راه های تکریم و بزرگداشت اوست: «قَالَ يَا بَنِيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَى: ۶» گفت: ای فرزند خردسالم، من مرتب در خواب می بینم که تو را سر می برم، پس بنگر چه نظر

۱. غلامعلی رجایی؛ برداشت هایی از سیره امام خمینی علیه السلام؛ ص ۲۱.

۲. ر.ک: اسراء: ۲۴.

۳. محمد بن حسن حر عاملی؛ وسائل الشیعة؛ ج ۲۱، ص ۴۸۵.

۴. منسوب به امام صادق علیه السلام؛ مصباح الشریعة؛ ص ۲۴۳.

۵. محمد بن یعقوب کلینی؛ الکافی؛ ج ۶، ص ۴۹.

۶. صافات: ۱۰۲.

می‌دهی». مشاهده چنین برخوردهایی از طرف خانواده تأثیر مستقیمی بر روحیه و آرامش کودک دارد. در خانواده‌هایی که عشق و احترام در میان اعضا به مرور کمرنگ شود، بی‌شک کودکان دچار آسیب عاطفی خواهند شد.

متأسفانه در جامعه امروزی، چنین حقوقی کمتر درباره کودکان رعایت می‌شود. برخی کودکان به سبب شرایط زندگی، با محرومیت از بسیاری از این حقوق برای کسب هزینه‌های زندگی مشغول به کار هستند. دیگر کودکانی نیز که در میان کانون خانواده هستند، از این حقوق به‌تمامه برخوردار نیستند؛ زیرا شرایط کاری والدین که گاه هر دو نفر شاغلند، فشار کاری والدین و خستگی آنان، غرق شدن کودکان در بازی‌ها و سرگرمی‌های رایانه‌ای و گذراندن بخشی از ساعات روز در مهدکودک‌ها، سبب شده فاصله میان کودکان و والدین بیشتر شود و به تبع آن، محبت عمیقی که باید به واسطه در کنار یکدیگر بودن رقم بخورد، کمرنگ‌تر شده است.

۶. حق کودک یتیم

کودکان یتیم بیشتر در معرض آسیب‌های اجتماعی، روحی و جسمی هستند؛ از این رو قرآن درباره رعایت حقوق آنان به صراحت هشدار داده است: «إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَ سَيَصْلُونَ سَعِيرًا»^۱ همانا کسانی که اموال یتیمان را به ظلم می‌خورند، جز این نیست که آتش در شکم خود فرو می‌برند و به زودی در آتش فروزان در آیند و حرارت آن را بچشند». رسول خدا ﷺ فرموده است: «هر کس یتیمی را سرپرستی کند تا آنکه بی‌نیاز گردد، خداوند به سبب این کار بهشت را بر او واجب می‌کند؛ هم‌چنانکه دوزخ را بر خورنده مال یتیم واجب ساخته است»^۲.

نتیجه‌گیری

در آموزه‌های آسمانی اسلام، همه کودکان از دختر و پسر، حقوق و مزایای معینی

۱. نساء: ۱۰.

۲. محمد بن حسن طوسی؛ *الأمالی*؛ ص ۵۲۲.

دارند و همگان از اعمال هر گونه خشونت و بی‌رحمی در حق آنان باز داشته شده‌اند. این در حالی است که پیش از اسلام، میان اعراب و دیگر اقوام، کودکان در وضع نامناسبی قرار داشتند و از کمترین حقوق عادی نیز بهره‌مند نبودند. اهمیت و ارزش کودکان در اسلام تا آنجاست که آن‌ها نه فقط پس از تولد، بلکه پیش از تولد نیز دارای حقوقی هستند. گزافه نیست اگر بگوییم اسلام، اساس حقوق بشر را با حقوقی که برای کودکان در نظر گرفته، پایه‌گذاری کرده است.

فهرست منابع

کتاب

۱. ابن شهر آشوب مازندرانی، محمد بن علی؛ مناقب آل‌ابی طالب علیهم‌السلام؛ چاپ اول، قم: نشر علامه، ۱۳۷۹ق.
۲. بیگی، جمال؛ بزه‌دیدگی اطفال در حقوق ایران؛ چاپ دوم، تهران: نشر میزان، ۱۳۸۸ش.
۳. حاج شریفی، محمدرضا؛ حقوق فرزند بر والدین از نگاه اسلام؛ چاپ اول، تهران: انتشارات سینا، ۱۳۷۴ش.
۴. حر عاملی، محمد بن حسن؛ وسائل الشیعه؛ قم: مؤسسه آل‌البیت علیهم‌السلام، ۱۴۰۹ق.
۵. رجایی، غلامعلی؛ برداشت‌هایی از سیره امام خمینی علیه‌السلام؛ تهران: مؤسسه تنظیم نشر و آثار امام خمینی علیه‌السلام، ۱۳۹۲ش.
۶. طبرسی، فضل بن حسن؛ مکارم الأخلاق؛ چاپ چهارم، قم: انتشارات الشریف الرضی، ۱۴۱۲ق.
۷. طوسی، محمد بن حسن؛ الامالی؛ چاپ اول، قم: دارالتقافه، ۱۴۱۴ق.
۸. کلینی، محمد بن یعقوب؛ الکافی؛ تصحیح علی‌اکبر غفاری و محمد آخوندی؛ تهران: دارالکتب الإسلامیة، ۱۴۰۷ق.
۹. لباف، فریبا؛ حقوق فرزندان از نظر قرآن و سنت؛ چاپ اول، تهران: انتشارات زهد، ۱۳۸۵ش.
۱۰. مجلسی، محمدباقر؛ بحار الانوار؛ چاپ دوم، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ق.
۱۱. منسوب به امام جعفر صادق علیه‌السلام؛ مصباح الشریعه؛ چاپ اول، بیروت: عملی، ۱۴۰۰ق.
۱۲. نیک‌خو، مهدی؛ گلبرگ زندگی؛ قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۶ش.

۱۳. وزیری، مجید؛ حقوق متقابل کودک و ولی در اسلام؛ تهران: شرکت چاپ و نشر بین‌الملل، ۱۳۸۴ش.

مقالات

۱. بهشتی، احمد؛ «اسلام و حقوق کودک: همه چیز در خدمت مصالح عالی کودک»؛ مجله درس‌هایی از مکتب اسلام؛ سال چهاردهم، شماره دوم، ص ۶۶ و ۶۷.
۲. وزیری، مجید؛ «نگاهی به وظایف تربیتی پدر در برابر کودک از دیدفصلنامه علمی پژوهشی دانشکده ادبیات علوم انسانی دانشگاه تهران؛ سال ۵۲، شماره چهارم، زمستان ۱۳۸۱، ص ۵۸۴-۵۶۵.

سایت‌ها

همشهری آنلاین؛ «سالی ۴۵۰ هزار سقط جنین در کشور؛ ۱۲۵ هزار غیرقانونی»؛ ۱۳۹۸/۱۱/۱۷، کد خبر: ۴۸۲۸۲۳.